

BENT JENSEN

**ULVE,
FÅR
OG
VOGTERE**

**DEN KOLDE
KRIG I DANMARK
1945-1991**

GYLDENDAL

Bent Jensen

**ULVE, FÅR OG
VOGTERE**

DEN KOLDE KRIG I DANMARK

1945-1991

Gyldendal

Dette værk tilegnes alle dem, der ville og vil bevare Danmark

Forord

Jeg er et barn af Den Kolde Krig. Jeg var ni år, da det kommunistiske kup i Prag blev organiseret med sovjetisk hjælp, og da Kreml pressede Finland; ti år, da Sovjetunionen forsøgte at isolere Vestberlin, og den vestallierede luftbro blev organiseret; 11 år, da Danmark blev medlem af Atlantpagten, og 12 år, da Nordkorea på Maos tilskyndelse og med Stalins samtykke angreb Sydkorea og udløste den blodige Koreakrig. Jeg var en 13-14 år, da ledende kommunister blev skudt eller hængt af deres kammerater efter antisemitiske skueprocesser i Sovjetunionen og folkedemokratierne. Da Stalin døde var jeg 14 år, og da Khrusjtjov i sin hemmelige tale rettede en begrænset kritik af sin læremester, var jeg blevet 17. Da folkeopstanden i Ungarn brød ud, var jeg 18.

Jeg fulgte levende med i disse ting med *Kjellerup Avis* og Danmarks Radio med Pressens Radioavis som hovedkilder. Min kloge far forklarede og uddybede begivenhederne. Som elektriker og i mine to år på Rønne Studenterkursus var jeg optaget af helt andre ting. Da jeg skulle aftjene værnepligt, ansøgte jeg om at komme på forsvarets sprogskole (TLBS) for at lære russisk. Det må have været min interesse for Rusland og Sovjetunionen, der fik mig til det. Dermed blev der åbnet for en ny og fremmed verden. Jeg fortsatte russiskstudierne på universitetet i Aarhus, senere i København. I det første semester satte Khrusjtjov verdensfreden på spil med sit Cuba-eventyr, og selv vores verdensfjerne professor sansede, at vi ikke rigtigt hørte efter hans forelæsninger om England i det 17. århundrede. Mens jeg skrev speciale om Danmark og Rusland under Peter den Store, indtraf foråret i Prag og den sovjetisk anførte invasion, der knuste de tjekkoslovakiske reformansatser.

Jeg var første gang i Sovjetunionen som student i 1967 og blev chokeret over at se det fattige sovjetiske mangelsamfund. For første gang var jeg i nærkontakt med borgere i det tillukkede land og fandt dem lige så forskellige som folk i Danmark – nogle åbne og venlige, andre tillukkede og stramme i betrækket. I 1979 traf jeg ved et møde i Amnesty International den tidligere lejr fange Boris Weil. Det blev indledningen til et venskab med Boris og hans kone Ljudmila. Boris, der døde alt for tidligt i 2010, har lært mig utroligt meget om alle de ting, man ikke kunne læse sig til – om livet både i og uden for lejrene. Han har generøst delt ud af sin viden og sine informationer fra alverdens kontakter. Gennem Boris og Ljudmila kom jeg i kontakt med andre dissidenter og systemkritikere, bl.a. Sergej Kovaljov, Andrej Sakharov og Jelena Bonner. Det er indlysende, at disse skæbner har påvirket mig og mit syn på det sovjetiske system og regime.

Jeg havde aldrig forestillet mig, at jeg skulle opleve Sovjetunionens sammenbrud, som var en stor lykke – både for Rusland, de ikke-russiske nationer i Sovjetunionen, de østeuropæiske nationer og verden som helhed. Med Sovjetunionens sammenbrud ophørte Den Kolde Krig. Efter Den Kolde Krigs afslutning traf jeg min nuværende kone, Tanja, som voksede op og blev uddannet i Sovjetunionen under Brezjnev, Tjernenko, Andropov, Gorbatjov og Jeltsin. Tanja har også lært mig meget om livet i et samfund under et sentotalitært regime.

Ulve, får og vogtere bygger på et omfattende trykt materiale og utrykt materiale fra en række danske

statslige og private arkiver samt fra en række udenlandske arkiver. En betragtelig del af arkivmaterialet fra de statslige arkiver er blevet afklassificeret i forbindelse med værkets tilblivelse. Det er især Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet, Forsvarets Efterretningstjeneste og Politiets Efterretningstjeneste, der har været storleverandører af kildemateriale til værket – i mindre grad Justitsministeriet og Statsministeriet.

Der er stærke interesser og følelser forbundet med forståelsen og beskrivelsen af Den Kolde Krig. Mange synspunkter er derfor uforenelige. Der er stærke ønsker om udglattende beskrivelser og analyser af denne nære fortid. Der blev sagt og gjort ting dengang, som mange i dag har fortrængt og helst vil glemme eller fortie. Det er forståeligt, men historieforskning og -skrivning kan og må ikke tage hensyn til den slags. Jeg er sikker på, at dette værks fremstilling af mange fænomener vil møde forargelse og modsigelse. Hvis der er tale om begrundede modsigelser, skal de være velkomne.

Ulve, får og vogtere er i mange henseender et anderledes værk end den udredning om den kolde krig, som Dansk Institut for Internationale Studier udgav i 2005. Det er langt mere konkret, kildenært og direkte i beskrivelsen af såvel trusler som modforholdsregler. Det har anvendt et langt større kildemateriale fra en række arkiver og udnyttet sovjetisk trykt og utrykt kildemateriale. Og dets konklusioner afviger fra DIIS-udredningens på adskillige væsentlige områder. Der er en fyldigere omtale af DIIS-udredningen på værkets hjemmeside.

I et så omfattende værk som det foreliggende kan fejl ikke undgås, uanset hvor omhyggelig man har været. Jeg håber ikke, at værket indeholder alvorlige fejl i form af forkerte oplysninger, forkerte årstal, forkerte navne og forkerte udsagn. Jeg vil være taknemlig for korrektioner af sådanne fejl.

Jeg har haft den glæde under min studietid i Aarhus og København, på forsvarets sprogskole og senere som universitetsansat på universiteterne i København og Odense at have haft mange kloge og indsigtfulde lærere, studiekammerater, kolleger og venner – også i mange andre lande inklusive Rusland – med hvem jeg har diskuteret, hvad Sovjetunionen var for en størrelse. Jeg har den dag i dag kontakt til flere af mine studie- og soldaterkammerater. De har alle bidraget til min forståelse af det fænomen, som kaldes Den Kolde Krig, og som i dag på mange måder forekommer uforståeligt. Jeg har nydt det privilegium i mange år at undervise og vejlede studerende, hvilket også har øget min indsigt i mange ting.

I de godt tre år, jeg var leder af Center for Koldkrigsforskning (CFKF), var jeg meget glad for samarbejdet med mine yngre kolleger på centeret – Kim Frederichsen, Anne-Mette Anker Hansen, Martin Kryhl Jensen og Camilla Schultz. De har ydet store og væsentlige bidrag til det værk, som nu foreligger. Jeg takker dem for deres indsats og for deres gode humør, som gjorde, at dagene på CFKF midt i det alvorlige arbejde også var præget af megen munterhed. Ansvar for det færdige værks indhold og form er imidlertid udelukkende mit.

Jeg vil også takke Carsten Barløse, Jens Gregersen og C.F. Hagen, der har læst store dele af manuskriptet; Lars Otto Kristensen (†) og Susie Kristensen for talrige henvisninger til relevante artikler og bøger; personalet på Odense Universitetsbibliotek, Statsbiblioteket, Det Kgl. Bibliotek, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv og Forsvarsakademiets Bibliotek; lederne og personalet i Rigsarkivet, arkiverne i Udenrigsministeriet (ikke mindst chefen Lars Karlsson og Otto Schepelern), Forsvarsministeriet, Statsministeriet, Justitsministeriet, Forsvarets Efterretningstjeneste og Politiets Efterretningstjeneste. Jeg er også taknemlig over for personalet i de arkiver i Rusland, Tyskland, Finland, USA og England, som jeg og medarbejdere ved CFKF har arbejdet i. Også tak for den gode

mad i de kantiner, der er tilknyttet disse institutioner. Endelig en stor tak til redaktørerne Rasmus Øhlenschläger og Anne Mette Palm for mange gode kommentarer.

Jeg føler derimod ingen grund til at takke Forsvarsakademiets ledelse eller ledelsen af Politiets Efterretningstjeneste. De har hver for sig på mange måder besværliggjort CFKF's forskningsvirksomhed og daglige arbejde. Jeg føler heller ingen trang til at takke Justitsministeriet eller Statsministeriet, som uden at foretage en konkret sagsbehandling af anmodningerne var urimelig længe om at meddele mig afslag på *samtlig*e anmodninger om at kunne bruge oplysninger fra PET's arkiv og fra Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg.

Jeg takker bestyrelsen for CFKF og især formand for bestyrelsen, dr.phil. Knud Larsen, som loyal har stået bag mig i de stormvejr, CFKF oplevede. Jeg er ked af, at medlem af bestyrelsen, Birgit Nüchel Thomsen, døde, før værket blev færdigt. Også en posthum tak til tidligere formand for Jyllands-Postens Fond, Asger Nørgaard Larsen, som sikrede mig arbejdsro i en vigtig periode til at arbejde med emnet.

Som mange andre danske forskningsprojekter er også dette resultatet af en bevilling på finansloven. Min tak i den forbindelse går i første række til de danske skatteydere. En særlig tak til tidligere MF Jesper Langballe, som var primus motor bag denne bevilling. Det siger sig selv, at hverken Folketinget eller andre politiske institutioner har haft nogen form for indflydelse på forskningsprojektets udførelse.

Til allersidst en varm tak til et andet barn af Den Kolde Krig, min kone Tanja, der har båret over med alle de trængsler, som min beskæftigelse med Den Kolde Krig i Danmark har forvoldt.

Bent Jensen

Værkets hjemmeside: www.gyldendal.dk/bentjensendenkoldekrig

Om afklassificering og afklassificeret kildemateriale

Som følge af politiske ønsker om en udforskning af sider af Den Kolde Krig er der flere gange i de senere år blevet givet danske forskere udvidet adgang til materiale i danske statslige arkiver – herunder de hemmelige tjenesters arkivmateriale – der ellers er utilgængeligt. Det har betydet, at der er blevet kastet nyt lys over væsentlige sider af denne periodes historie.

Især har PET-kommissionen (1999-2009) nydt godt af en udstrakt privilegeret adgang til Politiets Efterretningstjenestes og Justitsministeriets arkiver. PET-kommissionen kunne rekvirere alle de sager den ønskede at se, og skulle ikke efterfølgende anmode om at få afklassificeret de dokumenter, hvis oplysninger blev offentliggjort i kommissionens beretning. Alle andre forskere – inklusive forskere fra Center for Koldkrigsforskning – har skullet underkaste sig Politiets Efterretningstjenestes og andre myndigheders beslutninger om, hvad de ville udlevere til gennemsyn, og hvad de derpå efter ansøgning eventuelt ville afklassificere med henblik på offentliggørelse. Det har desuden været stærk generende for CFKF's muligheder for at bruge materiale i PET's arkiv, at store dele af dette arkiv i flere år fysisk befandt sig i PET-kommissionen, og at sidstnævnte ikke var villig til at finde en smidig ordning, så CFKF kunne benytte det materiale, som kommissionen ikke aktuelt var i færd med at studere.

Mens Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet og Forsvarets Efterretningstjeneste har været særdeles liberale og kun afslået ganske få anmodninger om afklassificering af kildemateriale, stiller sagen sig anderledes, når det drejer sig om materiale fra PET's arkiv. PET har afvist flere snese anmodninger om afklassificering. Hertil kommer, at Justitsministeriet – som er ankeinstans for PET's afslag – uforbeholdent og uden argumentation af nogen art har støttet samtlige PET's afslag. Efter at have trukket sagen i langdrag i mange måneder og overskredet allehånde frister for besvarelse meddelte Justitsministeriet i 2012 i en skrivelse på nogle få linjer, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at tilsidesætte PET's afgørelser. På samme måde har Statsministeriet – ligeledes efter at have trukket besvarelsen i langdrag i adskillige måneder – summarisk afvist samtlige 94 anmodninger om at anvende oplysninger i referater af møder i Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg og Regeringens Sikkerhedsudvalg for hele perioden 1958-1991. De pågældende referater var i øvrigt allerede blevet stærkt censurerede, før CFKF fik dem til gennemsyn. Der er således i alt meddelt afslag på anmodninger om afklassificering af kildemateriale i omkring 150 tilfælde. Det er svært at tro på, at der er foretaget en konkret sagsbehandling i de to afvisningsministerier. Hvis der var blevet taget konkret stilling til de konkrete og argumenterede anmodninger om afklassificering, ville de to ministerier givetvis hver have kunnet finde et par sager, som kunne frigives.

Hertil kommer, at PET i et foruroligende stort antal tilfælde ikke har været i stand til at genfinde sager, som CFKF har gennemset og efterfølgende anmodet om at få afklassificeret. I andre tilfælde er

der kort tid senere sket makulering af sager, som CFKF har haft til gennemsyn. I begge tilfælde er der således tale om afslag uden forudgående sagsbehandling. Det reelle antal afslag kommer således i alt op på langt over 200. Afslagene har især ramt værkets kapitler om spionage og skjult meningspåvirkning. Det er i øvrigt ikke muligt at tage begrundelserne for de mange afslag alvorligt. Den danske stats sikkerhed og forholdet til fremmede magter ville ikke lide skade ved offentliggørelse af disse gamle oplysninger. Jeg har skriftligt gjort Justitsministeriet opmærksom på disse forhold, men ministeriet har valgt at ignorere min henvendelse.

Det betyder, at PET-kommissionen reelt har fået monopol på fortolkning og beskrivelse af vigtige sider af Den Kolde Krig i Danmark. De mange sager, som CFKF har fået afslag på at benytte i værket har PET-kommissionen uhindret kunne bruge. I et konkret tilfælde har PET selv over for en anden institution fremhævet, at det forhold, at nogle oplysninger i en sag i PET's arkiv var omtalt i PET-kommissionens beretning, talte til gunst for at frigive de pågældende oplysninger. CFKF har imidlertid forgæves anvendt samme argument over for PET og Justitsministeriet, der ganske har negligeret argumentet og end ikke forsøgt at imødegå det.

Det forekommer underligt, at et forskningsprojekt, som folketing og regering har besluttet at iværksætte, på denne måde efterfølgende bliver maltrakteret. Forholdet bliver ikke mindre angribeligt af, at justitsminister Morten Bødskov, som er politisk ansvarlig for Justitsministeriets støtte til PET's mange afslag, som medlem af Folketinget i CFKF's forskningsperiode (2007-2010) var en af de mest aggressivt indstillede politikere over for projektet. Under normale forhold ville han blive betragtet som inhabil.

Men selv i de tilfælde, hvor PET har været i stand til at finde og derpå helt eller delvist afklassificeret et dokument, er det ikke ensbetydende med, at dets indhold må offentliggøres. PET's afklassificering betyder blot, at PET ikke mener, at et dokument's indhold kan skade statens sikkerhed eller forholdet til fremmede magter. I PET's afklassificeringsskrivelser hedder det, at »den omstændighed, at en oplysning er afklassificeret, ikke medfører, at oplysningen frit kan videregives eller offentliggøres. Straffelovens og forvaltningslovens almindelige regler om tavshedspligt gælder fortsat i det omfang, der måtte være tale om fortrolige oplysninger, herunder oplysninger om enkeltpersoners forhold«.

Det tilføjes, at »såfremt der måtte opstå tvivl om rækkevidden af tavshedspligten i konkrete tilfælde, vil De kunne rette henvendelse til Politiets Efterretningstjeneste. Efterretningstjenesten vil herefter være Dem behjælpelig med vejledning«. Da jeg i 2009 tog PET på ordet og under et møde i Justitsministeriet bad om vejledning i et konkret tilfælde, lød politimester Jakob Scharfs svar imidlertid, at PET ikke udøver censur. I mødet deltog foruden Jakob Scharf og undertegnede PET's chefjurist Lykke Sørensen, CFKF's bestyrelsesformand Knud Larsen og en afdelingschef i Justitsministeriet.

PET's afslag på anmodninger om afklassificering blev som nævnt altid godkendt af Justitsministeriet. På det omtalte møde i Justitsministeriet opfordrede Jakob Scharf mig imidlertid til at udfolde »kreativ skrivetekunst« om de emner, PET gav afslag på. Det råd har jeg i nogen grad fulgt.

Desuden har Jakob Scharf bl.a. i en skrivelse til undertegnede af 21. december 2010 meddelt følgende: »De kan i Deres fremstilling anføre, at De har haft adgang til materiale hos Politiets Efterretningstjeneste. I det omfang de afklassificerede oplysninger anvendes i Deres fremstilling, skal det anføres, at notitser og notater mv. er udfærdiget af medarbejdere hos Politiets Efterretningstjeneste, og således ikke nødvendigvis er udtryk for Politiets Efterretningstjenestes

vurderinger [min kursivering, bj].«

Meddelelsen og dens pålæg er ganske ejendommelig. Pålægget optrådte i øvrigt *ikke* i en tilsvarende afklassificeringsskrivelse fra PET til undertegnede halvandet år tidligere (19. maj 2009). Pålægget er så meget mere ejendommeligt, som PET i en skrivelse til retten i Svendborg af 8. oktober 2008 på side 10 anførte følgende om et dokument i PET's arkiv: »Udover rent faktuelle forhold indeholder dokumentet også Politiets Efterretningstjenestens [sic!], herunder enkelte medarbejders vurdering af den pågældendes forhold.«

Her gav Politiets Efterretningstjeneste altså klart udtryk for, at et PET-dokument som et overordnet princip er udtryk for Politiets Efterretningstjenestes opfattelse. Jeg gjorde i en skrivelse til PET af 19. oktober 2008 opmærksom på dette forhold – altså, at der efter PET's egen opfattelse var tale om, at *institutionen* PET's opfattelse kom til udtryk i dokumentet.

Alt andet ville da også være absurd. Hvis man skulle tage PET's påbud om udtrykkeligt at gøre opmærksom på, at dokumenter, som er udfærdiget af PET, ikke nødvendigvis er udtryk for PET's opfattelse, alvorligt, kunne man jo med rette stille spørgsmålet, om PET's skrivelse, der indeholdt dette påbud, nødvendigvis er udtryk for PET's opfattelse? En seriøs statslig forvaltning som PET kan naturligvis (lige så lidt som andre statslige forvaltninger) ikke mene, at dens forvaltningsakter ikke er udtryk for institutionens opfattelse. Dermed ville alt flyde.

Politimester Jakob Scharf i PET's hovedkvarter 2012.

PET har oven i købet i en skrivelse til undertegnede skærpet sin afstandtagen fra tjenestens egne forvaltningsakter. I den nævnte skrivelse af 19. maj 2009 om PET-dokumenter, som angiveligt ikke nødvendigvis er udtryk for institutionen PET's opfattelse, tilføjes nemlig: »Dette gælder, uanset om de pågældende dokumenter måtte have dannet grundlag for Politiets Efterretningstjenestes orientering af regeringen eller andre myndigheder, herunder Justitsministeriet.«

Med andre ord: Hvis PET orienterer regeringen om landets sikkerhedssituation, herunder

terrortruslen, er det efter PET's nuværende ledelses opfattelse ikke nødvendigvis udtryk for PET's ledelses opfattelse.

Jakob Scharf fandt ikke anledning til at fremsætte et lignende pålæg i forbindelse med DIIS' udredning eller PET-kommissionens undersøgelse. Da jeg i 2004 lavede en udredning for Færøernes Landsstyre om Færøerne under Den Kolde Krig, fik jeg ej heller et sådant pålæg. Det gjorde Hans Davidsen-Nielsen heller ikke, da han til bogen *En højere sags tjeneste. PET under den kolde krig* (2006) brugte PET-materiale.

Ingen andre chefer for en statslig institution end Jakob Scharf har krævet, at en forsker i forbindelse med offentliggørelsen af en arkivbaseret historisk analyse skal bringe en sådan meddelelse. Bortset fra, at disse andre statslige institutioner – bl.a. Forsvarets Efterretningstjeneste, Udenrigsministeriet og Forsvarsministeriet – meget forståeligt ikke har ønsket at sætte spørgsmålstegn ved egen seriøsitet ved at meddele et sådant pålæg, er der også tale om en krænkelse af en uafhængig forskers ret og pligt til selv og uden nogen form for påtryk udefra at vurdere en kilde repræsentativitet og udsagnskraft – herunder om en kilde i form af f.eks. et notat afspejler en bestemt institutions eller eventuelt blot en enkelt medarbejders opfattelse af et forhold. Denne ret og pligt kan naturligvis ikke tilsidesættes af en politiserende chef for en statslig forvaltning, som ved et bureaukratisk pålæg forsøger at gribe ind i forskningens frihed.

Ud over PET har som nævnt også Statsministeriet i 2012 givet snesevis af afslag på anmodninger om at anvende oplysninger fra referater af Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg og Regeringens Sikkerhedsudvalg. Ikke i et eneste tilfælde har Statsministeriet givet tilladelse til at omtale selv banale oplysninger med henvisning til, at omtale af de undertiden 50 år gamle oplysninger var til fare for den danske stats sikkerhed i 2012.

Der er i hvert eneste tilfælde, hvor PET eller Statsministeriet har givet afslag eller ikke kunnet genfinde de dokumenter, CTKI har set og ønsket afklassificeret, i værkets tekst gjort opmærksom herpå ved anbringelse af symbolet . Undertiden er der derudover også en kortfattet kommentar til afslaget.

Hertil kommer det ukendte antal »politiske sager« om bl.a. politikere på venstrefløjen under Den Kolde Krig, som justitsminister Bjørn Westh lod destruere i 1996.

CTKI, januar 2011/Prørup november 2013.

Bent Jensen, dr.phil.

Indledning

Sovjetunionen er »i en permanent tilstand af 'kold krig' med sine naboer.«
George Orwell, 1945.

Hvad var Den Kolde Krig?

Den Kolde Krig var en langvarig konflikt, som grundlæggende drejede sig om, hvilke samfundssystemer der skulle overleve, og hvilke der skulle gå til grunde. Krigen var ikke så meget en traditionel konflikt mellem stater om territorier og markeder (selv om disse elementer også var til stede) som en *ideologisk* konflikt. Krigen var ikke noget ensartet fænomen i de 50 år, den varede. Der var perioder, hvor den var meget kold, men også perioder, hvor man talte om »tøbrud« og »forår«.

Den Kolde Krig brød ud på grund af Sovjetunionens hensynsløse fremfærd i Øst- og Centraleuropas efter 1945. Forhindring af frie valg, terrorisering af ikke-kommunistiske partier og deres tilhængere, det militære og politiske pres på Tyrkiet, Iran og Grækenland (1945-1948), forsøget på at afskære de vestallieredes adgang til Berlin (1948-1949), det kommunistiske kup i Tjekkoslaviet (1948) og trykket på Finland samme år var blandt hovedårsagerne til Den Kolde Krig.

I dybere forstand blev Den Kolde Krig forårsaget af de russiske bolsjevikkers fundamentale revolte mod grundlæggende vestlige værdier og en fuldkommen forkastelse af en hel livsmåde og dennes økonomiske grundlag, som var blevet udviklet i Europa, Nordamerika og andre steder siden det 17. århundrede. Denne revolte mod vestlige værdier og indførelsen af et nyt og fuldkommen fremmed samfundssystem, som ikke byggede på kultur og erfaring, var begyndt med bolsjevikkernes erobring af magten i Rusland i 1917.¹

Stalins nære og fortrolige kammerat, udenrigskommissær Vjateslav Molotov kunne ikke lide udtrykket »Den Kolde Krig«. Han gav i en fortrolig samtale udtryk for, at den globale konflikt med Vesten »skyldtes, at vi trængte frem« i Europa i kølvandet på 2. Verdenskrig, og at denne ekspansion fik Vesten til at skærpe holdningen over for Sovjetunionen. Han forklarede, at

»vi måtte konsolidere det, vi havde erobret. Af en del af Tyskland måtte vi lave vores socialistiske Tyskland, og Tjekkoslaviet, Polen, Ungarn og Jugoslavien – de var jo i en flydende tilstand. Det var nødvendigt at indføre orden alle steder; at undertrykke de kapitalistiske strukturer. Det var Den Kolde Krig.«²

Stalin gav i øvrigt under 2. Verdenskrig udtryk for samme opfattelse i fortrolige samtaler med den jugoslaviske kommunist Milovan Djilas. Og allerede ved 2. Verdenskrigs udbrud havde Stalins kronprins Andrej Zjdanov erklæret: »Hvis omstændighederne tillader det, vil vi udstrække socialismens front yderligere [...] altid og overalt«.³ Tidligere udenrigskommissær Maksim Litvinov var i 1940'erne meget foruroliget over Stalins politik, som han anså for katastrofal. Da folket var afmægtigt, og partiet havde sine agenter overalt, var det ikke muligt for Vesten at nå til forståelse med regimet i Kreml. Den sovjetiske sikkerhedstjeneste opsnappede et referat af den samtale med en amerikansk journalist, hvor Litvinov fremsatte sin kritik, men mærkeligt nok blev han ikke likvideret. Molotov kaldte Litvinov for »et meget råddent menneske, [der] havde fortjent den højeste straf fra proletariats side« – dvs. døden.⁴

Hvis Kreml havde trukket de sovjetiske væbnede styrker tilbage efter sejren over Nazityskland i 1945, ville det have ændret den strategiske situation i Europa fundamentalt: Vesteuropa ville være blevet befriet for det pres og den potentielle trussel, som den sovjetiske militære tilstedeværelse udgjorde. Den Kolde Krig, der havde Europa som vigtigste omdrejningspunkt, ville ikke være brudt ud. Den Kolde Krig udsprang af det forhold, at Stalin ikke ville opgive den militære dominans og den storpolitiske indflydelse, som denne dominans affødte, og som det totalitære regime ikke kunne opnå på anden vis på grund af systemets frastødende natur – ensretningen, terroren og undertrykkelsen af befolkningen.⁵

Amerikaneren John Fischer skrev ved Den Kolde Krigs begyndelse en klartskuende bog, der bl.a. byggede på oplysninger fra den amerikanske og den britiske efterretningstjeneste. Fischer foregreb den tjekkiske historiker Vojtech Mastnys bog *The Cold War and Soviet Insecurity* (1996) ved at mene, at regimet nærrede en indgroet frygt for angreb udefra. Hvis man blot kunne få sikker viden om, at regimet ikke havde angrebshensigter, burde USA betingelsesløst overlade Kreml atombombehemmeligheden og overlade det meste af Europa og Asien til det sovjetiske magtområde uægtelig et vidtgående perspektiv. Men man kunne ikke være sikker på Stalins hensigter, og USA

kunne ikke basere sin sikkerhed på gættteri. USA skulle derfor bevare sin styrke over for et muligt sovjetisk angreb, men ikke give Kreml anledning til frygt. Det ville blive dyrt og kræve udholdenhed USA måtte demonstrere, at den demokratiske kapitalisme både gav en højere levestandard og mere frihed end kommunismen. Hvis den vestlige verden holdt ud, ville mændene i Kreml måske opgive deres ængstelse og mistillid, så konflikten kunne ophøre.⁶

Det skete først under Mikhail Gorbatsjovs ledelse, men da var det blevet for sent at redde imperiet.

Vjateslav Molotov var Stalins lydige instrument, også når Stalin ydmygede ham ved f.eks. at få Molotovs kone, Polina, arresteret, dømt og anbragt i en arbejdslejr. Den lille skaldede mand til højre er Stalins sekretær, Poskrjovsjev. Billedet er fra kommunistpartiets 17. kongres i 1934.

Jalta-myten og Den Kolde Krig

Den Kolde Krig opstod altså i og om Europa, og det var også her, den sluttede. Det er stadig en populær, men forkert opfattelse, at Europas deling efter 2. Verdenskrig blev besluttet på topmødet i Jalta i februar 1945, hvor Sovjetunionen og USA angiveligt skulle have delt Europa mellem sig. Det er en myte, som ofte er blevet brugt som argument for, at Sovjetunionen havde »ret« til at kontrollere og dominere Østeuropa, »ligesom USA dominerede Vesteuropa«.

Maksim Litvinov var jøde og en friere sjæl end Molotov. Litvinov, der var udenrigskommissær i 1930'erne, anså Stalins uforsonlige politik som en hovedårsag til Den Kolde Krig.

I Jalta blev Roosevelt, Churchill og Stalin enige om en provisorisk linje, hvor de allierede hære fra Vest og Øst ville mødes og forblive, indtil en fredstraktat var blevet afsluttet. På det tidspunkt var det klart, at Den Røde Hær snart ville indtage Polen, Rumænien, Ungarn, Bulgarien og Østtyskland, men de vestallierede ville tage sig af Grækenland, Italien, Frankrig, Benelux, Danmark, Norge og Syd- og Vesttyskland. Denne linje afspejlede de militære styrkeforhold i 1945. Men det betød *ikke*, at USA og Storbritannien var gået med til en permanent deling af Europa. De havde ikke med Jalta-aftalen accepteret, at en række østeuropæiske lande skulle miste deres uafhængighed og blive sovjetiske lydstaten. De to vestmagter havde tværtimod fået Stalin til at love, at de lande, som blev befriet af sovjetiske styrker, ville få deres frihed og uafhængighed tilbage. Stalin var imidlertid ikke sindet at opfylde dette løfte, og de vestallierede kunne ikke tvinge ham til det – med mindre de var gået i krig, hvilket af mange grunde var en umulighed. Stalins skalten og valten med de østeuropæiske nationer under sovjetisk kontrol forbitrede derfor forholdet mellem de tidligere allierede.

1946 blev et vendepunkt. I begyndelsen af året blev et omfattende sovjetisk spionnet i Canada me

udløbere til USA afsløret for offentligheden. Næsten samtidig indsendte den amerikanske diplomat George F. Kennan sit »lange telegram« om den sovjetiske trussel fra den amerikanske ambassade i Moskva til det amerikanske udenrigsministerium.⁷ Få uger senere holdt Winston Churchill sin berømte Jerntæppe-tale i Fulton, Missouri. Samme år udkom den sovjetiske afhopper Viktor Kravtjenkos bog *Jeg valgte friheden*. Politikere, embedsmænd og den brede befolkning fik nu øjnene op for den store østlige »allieredes« reelle (eller urelle) hensigter og handlinger. Der indtraf et skred i den amerikanske holdning i løbet af dette halvår, som banede vejen for Truman-doktrinen, Marshallhjælpen osv. i de følgende år – forholdsregler, som skulle inddæmme Sovjetunionen og stabilisere de vesteuropæiske demokratier.

I 1947 offentliggjorde det amerikanske tidsskrift *Foreign Affairs* en anonym artikel om drivkræfterne i Sovjetunionens politik, skrevet af diplomaten og historikeren George Kennan.⁸ Artiklen understregede marxismens pseudovidenskabelige trosindhold og Stalins orientalske psykes betydning for den sovjetiske ledelse, som ikke kunne forestille sig muligheden af rivaliserende politiske kræfters permanente sameksistens, men kun taktiske manøvrer. Desuden brugte regimet en påstand om en fjendtlig verden som retfærdiggørelse af dets diktatur. Sovjetunionen var derfor som en stat i belejringstilstand. Kennan anbefalede, at Sovjetunionens pres på Vestens frie institutioner blev imødegået med en »inddæmning« af Sovjetunionens ekspansion. Kennan blev ved Den Kolde Krigs begyndelse meget trykt og omtalt i danske tidsskrifter som *Fremtiden* og *Perspektiv*. Han indbefattede Bornholm i en gruppe strategiske områder, som han forestillede sig, at Kreml ville presse hårdt på for at kontrollere. Her tog han dog fejl.

Den indflydelsesrige kommentator Walter Lippmann polemiserede i en artikelserie stærkt imod George F. Kennans synspunkter. Den inddæmningspolitik, som Kennan anbefalede, og som bl.a. fandt politisk udtryk i Truman-doktrinen, kunne efter Lippmanns mening ikke gennemføres med held, men ville udmarve USA og trække det ned i et globalt hængedynd. Lippmann mente, at Kennan og den amerikanske regering lagde alt for megen vægt på den ideologiske faktor i Kremls politik. For Lippmann var det altafgørende at få den sovjetiske militære tilstedeværelse i Europa bragt til ophør. Så længe der stod sovjetiske besættelsestropper i Central- og Østeuropa, ville Kremls politiske indflydelse på både Øst- og Vesteuropa være meget stor. Uden det militære tryk ville de kommunistiske partier (som han kaldte en femte kolonne) miste indflydelse, og de antikommunistiske kræfter komme til at spille en helt anden rolle – også i Østeuropa.⁹

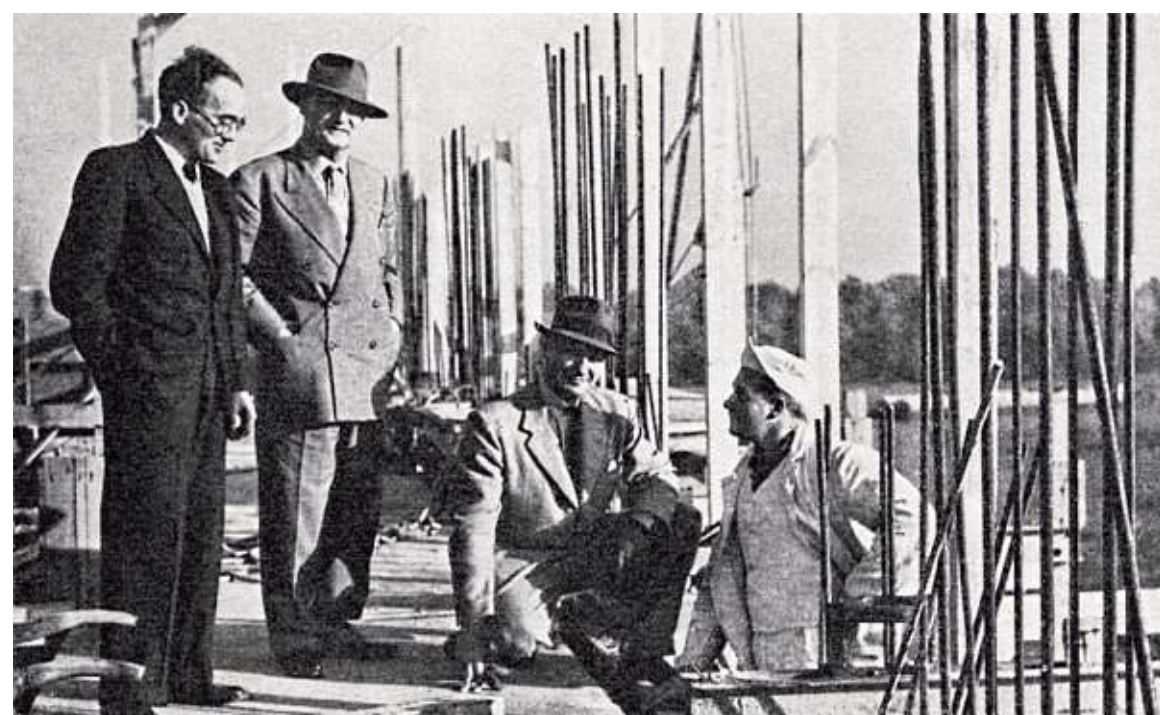
Det var naturligvis rigtigt, men det var Stalinregimet selv helt på det rene med. Den sovjetiske fører nærrede ingen illusioner om, at befolkningen i de besatte lande i Central- og Østeuropa ønskede et kommunistisk regime. Tilbagetrækning af de sovjetiske styrker ville derfor betyde tab af kontrolmuligheder, magt og indflydelse på den europæiske udvikling. Lippmann var alt for pessimistisk og kunne hverken forestille sig, at den amerikanske befolkning ville betale de store omkostninger ved inddæmningspolitikken, eller at de europæiske lande ville gå med i en USA-domineret alliance. På den anden side var han alt for optimistisk med hensyn til Marshallplanen, som han mente burde afløse inddæmningspolitikken. Han forestillede sig, at Marshallplanen ville befordre et europæisk samarbejde, som også kom til at omfatte Østeuropa. Men Kreml tog ikke hensyn til folkets behov, så Marshallhjælpen blev kun til gavn for de vesteuropæiske nationer.

I de kommende år blev spændingen skærpet på grund af Sovjetunionens pres på Tyrkiet, Iran og Finland, det kommunistiske kup i Tjekkoslaviet og den sovjetiske afspærring af Vestberlin i 1948. I 1949 blev Atlantpagten tiltrådt af USA, Canada og de fleste vesteuropæiske demokratier. Året efter

udløste det kommunistiske regime i Nordkorea den blodige Koreakrig efter tilskyndelse fra Mao og med Stalins billigelse. Den Kolde Krig var blevet en isnende realitet, som kom til at dominere den internationale politik i 1950'erne og 1960'erne.

I 1970'erne indtraf der en vis afspænding i krigens kerneområde, Europa, samtidig med at Sovjetunionen forcerede sin militære oprustning her. Til gengæld blev Den Kolde Krig intensiveret i den tredje verden i kraft af Sovjetunionens vældige ambitioner og selvtilid som følge af krise og tilbageslag i Vesten – olieprisernes himmelflugt og nederlaget i Vietnam. På grund af konflikterne i de ikke-europæiske områder af verden vendte krigen tilbage til Europa i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. I løbet af dette tiår hørte krigen gradvist op med den ene parts sammenbrud og fredelige kapitulation.

Den amerikanske præsident Ronald Reagan spillede en afgørende rolle i Den Kolde Krig i dette sidste tiår.¹⁰ Hans realistiske forståelse af Sovjetunionens problemer og den deraf følgende robuste politik, han indledte, førte i sammenhæng med den realistiske sovjetiske leder siden 1985, Mikhail Gorbatsjov, til krigens afslutning. Reagans fasthed og Gorbatsjovs indrømmelser, der grundlæggende skyldtes Sovjetunionens enorme problemer, har æren for Øst-Vest-konfrontationens afslutning i åren 1989-1991.

USA's økonomiske bistand til Danmark og andre europæiske nationer – Marshallhjælpen efter den amerikanske udenrigsminister George Marshall – var af uvurderlig betydning i Den Kolde Krigs første år. Her ses amerikansk udstyr til Nordisk Kabel- og Trådfabrik. Mændene i de imponerende hatte og vide bukser er amerikanske rådgivere. Manden uden hat er en dansk embedsmand.

Europas rolle under Den Kolde Krig var klart underordnet USA's. Frankrig forsøgte under Charles de Gaulle at spille en selvstændig rolle i Øst-Vest-konflikten. Den franske general drømte om Frankrig som Vesteuropas ledende magt. Hans vision gik ud på, at Frankrig og Sovjetunionen skulle opnå en forståelse om et »Europa fra Atlanten til Ural«. Det var et luftkastel. Den franske politik blev en fiasko, fordi Frankrig ikke var USA, men en anden- eller tredjerangs magt. Den sovjetiske ledelse var naturligvis fornøjet med, at Frankrig trådte ud af det integrerede forsvarssamarbejde i NATO og over i købet forviste NATOs hovedkvarter fra Frankrig. Men Kreml ændrede ikke politik på grund af disse

franske skridt.

Helsingfors-aftalerne i 1975, der var resultatet af Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa (CSCE), blev af den sovjetiske ledelse opfattet som en stor succes. Kreml understregede, at de territoriale udvidelser, som Sovjetunionen havde opnået som følge af 2. Verdenskrig, nu var blevet internationalt bekræftet, og at Sovjetunionens hegemonistatus i Øst- og Centraleuropa var blevet accepteret. Den såkaldte *Tredie Kurv* om bl.a. menneskerettigheder blev dog mod sovjetisk forventning en murbrækker for systemkritikere og den brede befolkning i Sovjetunionen og de øvrige socialistiske stater i Europa.

Ronald Reagan og Mikhail Gorbatsjov under topmødet i Reykjavik i 1986, som endte resultatløst. Reagan er tydeligt skuffet. Manden i midten er en sovjetisk tolk.

De demokratiske lande i Nordamerika og Vesteuropa så det som deres opgave at inddæmme systemet og dets organiserede tilhængere i demokratierne, så det ikke bredte sig endnu mere. Den Kolde Krig var derfor en nødvendig krig, som måtte udkæmpes, hvis demokratierne skulle bestå. Den forsvarsvilje, der blev mobiliseret, skyldtes »demokratiske menneskers modvilje mod dette århundredes længste og største politiske katastrofe: Sovjetkommunismen«.¹¹

I dag kender vi resultatet af denne enorme, langvarige og kostbare styrkeprøve, der strakte sig over det meste af det 20. århundredes anden halvdel. Den Kolde Krig forblev kold, men der var perioder, hvor mange frygtede, at den ville slå over i en global, varm kernevåbenkrig. Der var enkeltstående tildragelser som Cubakrisen i 1962, hvor verden syntes at stå ved afgrundens rand, men der var også andre perioder, hvor spændingen var så stor og stemningen så dystert, at de ledende strateger forestillede sig, at en altomfattende, varm Øst-Vest-konflikt ville kunne blive resultatet af en forsættelig udløsning. Dertil kom en lang række større og mindre krige uden for Europa – i Korea, Vietnam, Cambodja, Afrika og Latinamerika – der krævede store menneskelige ofre.

Den Kolde Krig er nu en for længst afsluttet historisk epoke med en begyndelse og en afslutning. I disse krige er der vindere og tabere. I denne krig sejrede de vestlige kapitalistiske demokratier, og de marxistisk-leninistiske systemer i Europa gik til grunde.¹² Det er ikke udtryk for hoverende

»triumfalisme«, men konstatering af fakta. Det er årsagerne til dette udfald på konflikten og selve Den Kolde Krigs *substans*, dens *faser* og *udvikling* for så vidt angår Danmark, der på de kommende sider skal beskrives.

Hvad var Sovjetunionen?

Sovjetunionens særtræk og forhold til omverdenen

Sovjetunionen var et imperium styret af et centralt parti- og statsapparat, som efter Stalins død var domineret af russere med centrum i Moskva, der var både Sovjetunionens og Den Russiske Socialistiske Føderative Sovjetrepublik (RSFSR) hovedstad. Partistaten disponerede over alle det sovjetiske imperiums ressourcer, og Sovjetunionens Kommunistpartis Centralkomité (SUKP CK) sekretariat traf løbende beslutninger om alt – lige fra import af bananer over tildeling af hospitals- og kurophold for tro tjenere i bl.a. DKP's ledelse til reservation af flysæder i Aeroflots maskiner, der skulle transportere »progressive« repræsentanter for offentligheden i kapitalistiske lande til konferencer i Sovjetunionen, og til afsættelse af økonomiske midler til loyale kommunistpartier eller fredsbevægelsen i Vesteuropa.

Partiapparatet havde totalt informationsmonopol og bestemte, hvem der fik lov til at rejse ud af og ind i Sovjetunionen. Apparatet bestemte, hvornår og hvilke fredskampagner medierne skulle iværksætte; hvordan og hvornår der skulle hetzes mod kendte systemkritikere; hvilke vestlige journalister og forskere der skulle inviteres til konferencer i Sovjetunionen, og hvem der kunne få lov til at få offentliggjort passende artikler i sovjetiske presseorganer mod god betaling.

Sovjetunionens imperiale interesser blev udtrykt i marxistisk-leninistisk terminologi. *Marxismen-leninismen* var et blandingsprodukt af mere uforsonlige og totalitære elementer fra marxismen og elementer fra førrevolutionær russisk autokratisk nationalisme.¹³ I dag kan det være næsten umuligt forstå, at denne destruktive ideologi var herskende og bestemmende i en lang række stater i det 20. århundrede, og at en person så dæmonisk og aparte som Stalin for kun godt et halvt århundrede siden beherskede en stor del af verden og havde millioner af tilbedere i de demokratiske lande. Uden Stalin hans syn på tingene og hans system ville der som sagt ikke have været nogen kold krig – og uden folk som Mikhail Gorbatsjov og Boris Jeltsin 45 år senere er det svært at forestille sig Den Kolde Krig ophøre.

Bolsjevikernes udenrigspolitik havde fra begyndelsen to komponenter. På den ene side skulle den nødvendige verdensrevolution bringes til udløsning. På den anden side skulle regimets interesser på det territorium, det kontrollerede, varetages, mens det afventede og bidrog til verdensrevolutionens komme. Stalin og hans kammeraters opfattelse var brutal og ligetil, den byggede på princippet om de stærkes ret og den svages underkastelse. Ifølge Molotov skulle Kremles udenrigspolitik »formes efter Sovjetunionens voksende militære styrke«. Han roste i fortrolighed de russiske zarers erobringspolitik. Selv så han det som sin opgave som udenrigsminister »at udvide vort fædrelands grænser så meget som muligt. Og jeg mener, at jeg og Stalin ikke løste denne opgave så ringe«. Som eksempler anførte han bl.a. besættelsen og indlemmelsen af de baltiske nationer. »Vi havde brug for Baltikum.«¹⁴

Den sovjetiske udenrigspolitiske tænkning under Den Kolde Krig tog udgangspunkt i geopolitiske forestillinger om »naturlige« sovjetiske sikkerhedsbehov tilsat forestillinger om

Ruslands/Sovjetunionens verdenscivilisatoriske, dvs. verdensrevolutionære mission. I den kontrollerede sovjetiske historieskrivning blev russiske førrevolutionære erobringer derfor beskrevet som »retfærdige«, »progressive«, »objektivt nødvendige« og udtryk for den historiske udviklings »lovmæssighed«. En udvidelse af Sovjetunionens interessesfære – som f.eks. Stalintidens ekspansion Østeuropa efter 2. Verdenskrig – blev betegnet som både gavnlig og nødvendig for de pågældende sovjetiserede lande og for Europas og verdens sikkerhed. Den sovjetisk-finske Venskabs-, Bistands- og Samarbejdsstraktat, som i 1948 blev påtvunget Finland, blev ligeledes fremstillet som værende i Finlands, de øvrige nordiske landes og hele Europas interesse. Molotov ærgrede sig dog over, at det ikke var lykkedes at få Finland gjort socialistisk. »Vi skånedes Finland!«¹⁵

Ifølge Kreml ville konflikten (Den Kolde Krig) fortsætte, indtil Sovjetunionen og dens allierede, »socialismen«, endegyldigt havde besejret imperialismen i kraft af sit angiveligt overlegne økonomisk-sociale system. Med den nuværende viden om systemets sammenbrud i slutningen af 1980'erne kan det være svært at tro på det oprigtige i sådanne forestillinger, men stort set ingen – hverken i Øst eller Vest – forestillede sig et systemsammenbrud i årene 1989-1991, før det faktisk fandt sted. Og den sovjetiske ledelse var indtil op i 1980'erne generelt behersket af en optimistisk tro på, at fremtiden tilhørte socialismen.

Sovjetunionen og dens allierede ændrede sig i Den Kolde Krigs periode fra rigid stalinisme til en blødere variant af totalitær socialisme. Men Sovjetunionens militære beherskelse af Øst- og Centraleuropa og den sovjetiske trussel mod Vesteuropa var de faste omdrejningspunkter i en langvarig styrkeprøve. Der blev ført udenrigspolitik på to niveauer. Den sovjetiske regering havde på den ene side normale diplomatiske forbindelser med andre stater, men samtidig førte Sovjetunionens kommunistparti (SUKP) via søsterpartier, frontorganisationer, KGB, nyhedsbureauer, forlag osv. i andre lande en politik, som gik ud på ideologisk at afvæbne »imperialismen«, dvs. underminere demokratierne.

Den grundlæggende doktrin i Sovjetunionens sikkerhedspolitik efter Stalins død var »den fredelige sameksistens«, der blev defineret som »en specifik form for socialismens klassekamp mod kapitalismen«. ¹⁶ »Fredelig sameksistens« var ifølge den autoritative sovjetiske definition udtrykkeligt *ikke* en status quo-politik. Tværtimod skabte den fredelige sameksistens netop de gunstigste betingelser for en *ændring* af status quo, men uden at det kom til en altomfattende krig med hovedmodstanderen USA. Det vidste da også både Udenrigsministeriet, Forsvarets Efterretningstjeneste og Politiets Efterretningstjeneste i Danmark, men ikke alle politikere og meningsdannere. Den vestlige opfattelse af afspændingen i 1970'erne som udtryk for en proces hen imod en tilstand af gensidig tillid og samarbejde blev simpelthen forkastet af Sovjetunionen.¹⁷

I et sovjetisk værk fra 1981 med titlen *Den kommende verdensorden* – skrevet af en af de mere liberale sovjetiske forskere med tilknytning til Sovjetunionens kommunistpartis Centralkomité – blev vestlige forestillinger om en tilnærmelse mellem Øst og Vest afvist som naive, antihistoriske og antisociale.¹⁸ Et andet sovjetisk værk fra første halvdel af 1980'erne tilføjede, at »revolutionær vold [var] nødvendig for at virkeliggøre det socialistiske ideal, skabelsen af en ny civilisation«. ¹⁹ SUKP's søsterpartier i udlandet delte denne optimistiske opfattelse ligesom i øvrigt også andre marxistiske bevægelser, organisationer og partier, som ikke var finansieret af Moskva. Målet var i første omgang at »finlandisere« Danmark og andre vesteuropæiske lande.²⁰

Det ideologisk-revolutionære indhold i den sovjetiske ledelses udenrigspolitiske tænkning betød dog ingenlunde, at Sovjetunionen ikke var i stand til at føre en pragmatisk politik, som tog sigte på

med andre midler at fremme imperiets konkrete interesser, således som disse interesser blev forstået og formuleret af den øverste ledelse i partistaten. Militær styrke ansås som den afgørende faktor for socialismens sejr i verdensmålestok. Demonstration af militær styrke, kombineret med intimidering, propaganda og overtalelse, var karakteristisk for Kremles måde at føre udenrigspolitik på under Den Kolde Krig – også i forhold til Danmark.

Kreml havde som regel en realistisk opfattelse af de aktuelle globale og regionale styrkeforhold, selv om Stalin flere gange undervurderede USA's beslutsomhed og evne til at modstå sovjetiske udfordringer – f.eks. under Berlinkrisen 1948-1949 og Koreakrigen 1950-1953. Khrusjtjov foretog også flere hasarderede satsninger med opførelsen af Berlinmuren og især Cubakrisen i 1962, udløst af et sovjetisk forsøg på at true USA med missiler opstillet på Cuba. Den herskende ideologi og det særegne sovjetiske system var på længere sigt en hindring for en rationel og fremgangsrig udenrigspolitik.

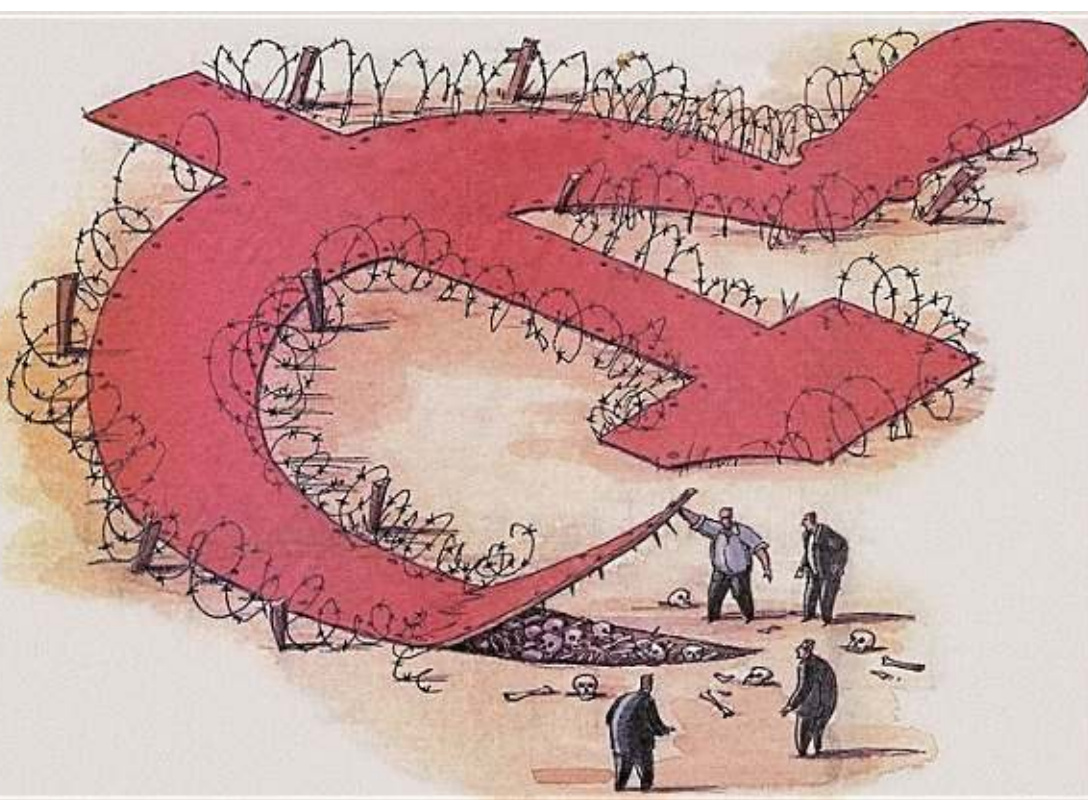
Sovjetunionen som trussel

Sovjetunionen var både en supermagt og et *imperium* med et indre (sovjetrepublikkerne) og et ydre (folkedemokratierne) imperium. Styrkeforholdet mellem socialismen og imperialismen ville naturnødvendigt og ubønhørligt udvikle sig til gunst for »socialismens og fredens lejr«. Selv om militær styrke blev anset for afgørende i denne globale styrkeprøve, var det angiveligt overlegne socialistiske økonomisk-sociale system dog den faktor, der i sidste instans ville gøre udslaget. Som ved nu, men som man ikke med sikkerhed kunne vide dengang, var det sovjet-socialistiske system håbløst underlegent både med hensyn til produktivitet og velfærd samt frihed og værdighed for den brede befolkning.

Det sovjetiske regime var derfor nødt til helt bogstaveligt at indhegne det territorium, hvor socialismen var blevet virkeliggjort, for at befolkningen ikke skulle blive påvirket af kapitalismens tillokkelser og »stemme med fødderne« – dvs. flygte fra den virkeliggjorte socialisme. Regimet var også nødt til at konstruere billedet af en fjendtlig omverden og indoktrinere befolkningen med falske fjendebilleder. Sovjetunionen og de øvrige socialistiske stater var politi- og kasernestater. Sovjetunionen og det sovjetiske regimes ideologi var af den grund *motoren* i Den Kolde Krig. Denne krig hørte derfor også op, den dag Sovjetunionen ophørte med at eksistere, og marxismen-leninismen blev skrottet som statsreligion.

Denne dimension skal med. Ellers forstår man ikke, hvad Den Kolde Krig handlede om. Den var en kamp om, hvordan Europa og verden skulle se ud; om hvorvidt grå, totalitære politistater med undertrykte og forarmede befolkninger som den sovjetiske, østtyske og rumænske skulle sejre, eller om frie og demokratiske retsstater som USA, England og Danmark med oprejste mennesker skulle kunne trives.

Det er vigtigt at understrege, at Sovjetunionen aldrig var USA jævnbyrdig som supermagt. Det var udelukkende som *militærmagt*, at Kreml kunne gøre USA rangen stridig. På alle andre områder var det sovjetiske system langt bagefter. Ser man bort fra nogle intellektuelle kredse og meget små dele af arbejderklassen, havde det sovjetiske system ingen tiltrækningskraft for vestlige mennesker.²¹ Tværtimod, det virkede skræmmende – og med god grund. De vestlige samfund var de socialistiske langt overlegne ikke alene økonomisk og teknologisk, men også socialt og kulturelt.

Det sovjetisk dominerede territorium måtte indhegnes for at forhindre befolkningen i at stemme med fødderne – og for at skjule regimets uhyrlige forbrydelser.

I det lange løb var den totalitære socialisme derfor dømt til at tabe til den demokratiske kapitalisme; på samme måde som tilhængerne af den sovjetiske model i de vestlige samfund var dømt til at tabe den indre politisk-ideologiske kamp om sjælene her. Udfaldet af Den Kolde Krig bekræftede derfor Marx' og Lenins tese om, at det mest produktive samfundssystem ville vinde over det mindst produktive. De to havde dog naturligvis ikke forestillet sig, at kapitalismen ville vinde.

Hvad værket vil

Det er dette værks grundlæggende antagelse, at så længe det sovjetiske marxistisk-leninistiske totalitære system eksisterede med ideologisk centrum i Moskva, var sikkerheden i Europa truet, og enhver anden form for kold krig var derfor en uomgængelig realitet.

Danmark blev meget mod sit oprindelige ønske en lunken deltager i Den Kolde Krig ved sit medlemskab af Atlantpagten i 1949. Ligesom Den Kolde Krig ikke var noget ensartet fænomen i de 50 år, den varede, var Danmark heller ikke det samme land ved periodens begyndelse som ved dens slutning. Sovjetunionen og de socialistiske stater i Østeuropa var det som sagt heller ikke.

Danmarks rolle i den globale konflikt var uhyre beskeden, men for den danske befolkning var Danmark naturligvis det vigtigste. Det er det også i denne beskrivelse af Den Kolde Krig og Danmark som handler om, hvordan den danske nation fandt sin plads i denne konflikt, og hvordan den løste dilemmaet mellem et kulturelt, politisk og økonomisk tilhørsforhold til Vesten under ledelse af en demokratisk supermagt på den ene side – og frygten for den geografisk nærliggende totalitære supermagt på den anden side.

Danmark blev aktiv deltager i Den Kolde Krig, fordi et flertal i befolkningen og af de folkevalgte mente, at der udgik en trussel mod det danske samfund og den danske nation fra Sovjetunionen og

denne stormagts parti i Danmark, DKP. For at afværge, inddæmme eller formindske denne trussel blev der iværksat en række militære, efterretningsmæssige, ideologiske, politiske og andre forholdsregler.

»Danmark under Den Kolde Krig« er ikke det samme som »Danmarks historie 1945-1991« eller »Danmarks udenrigspolitik« i tidsrummet. Perioden indeholdt heldigvis meget andet end kold krig. For mange mennesker – måske de fleste – spillede denne krig formentlig kun en meget lille rolle. Man passede sit arbejde, sin bedrift, sin familie. Man morede sig eller var fortvivlet, var glad eller uglad af årsager, der intet som helst havde med Den Kolde Krig at gøre. Folk forelskede sig, giftede sig, og andre blev skilte. Det samme var tilfældet på den anden side af Jerntæppet. Hele tilværelsen dér bestod ikke af undertrykkelse, indoktrinering, propaganda og »årvågenhed«. Der blev bygget huse, produceret og set lystspil, sunget kærlighedssange, læst romaner, dyrket sport. Også i Sovjetunionen, DDR og de andre socialistiske politistater var langt de fleste mennesker optaget af de helt nære ting – familie, børn, en motorcykel eller en ny kjole. Popsangeren Sting sang i Den Kolde Krigs sidste periode: »*I hope the Russians love their children too.*« Naturligvis gjorde de det.

Det er samtidens perspektiv og de samtidige aktørers opfattelse af tingene, der her står i centrum. Eftertidens opfattelse skal også inddrages, og som historiker er man jo i den privilegerede stilling at have adgang til viden om noget, som var skjult for samtidens aktører. Men eftertidens viden vil være det sekundære og skal ikke bruges til at korrigere samtidens handlende, der ofte måtte træffe beslutninger på et meget mangelfuldt grundlag. Der vil blive lagt vægt på at *beskrive* og *forklare* ude af at undskylde eller forskønne.

Sovjetiske partikongresser, her i 1976, var organiseret som udstyrsstykker, der skulle vise den sovjetiske befolkning og omverdenen kommunistpartiets styrke, samdrægtighed og kloge ledelse af imperiet.

Ulve, får og vogtere lægger stor vægt på dokumentation af de fremlagte opfattelser og så vidt muligt med de samtidige aktørers egne ord. Der er ganske vist ingen kilder, der taler af eller for sig selv – kilderne udvælges, præsenteres, refereres og fortolkes af historikere. Men ved at lægge vægt på en meget høj grad af samtidig, autentisk dokumentation i selve fremstillingen giver værket læserne mulighed for selv at bedømme værkets udsagn og fortolkninger. De, der ikke vender det døve øre og det blinde øje til, vil få et grundlag for en selvstændig bedømmelse.

Endelig vil fremstillingen bruge et ligefremt og klart sprog uden tilsløring af de forhold, der skal belyses. Der er megen berøringsangst i store dele af dansk historieforskningens behandling af bestemte politisk og ideologisk følsomme emner i Den Kolde Krigs historie. Undertiden går man meget langt for at omskrive tingene.²²

Værkets udgangspunkt er *nationens flertalsopfattelse*, og undersøgelsen tager derfor afsæt i det danske samfunds status quo-kræfter – FlertalsDanmark. Man kunne udmærket foretage en undersøgelse af Den Kolde Krig og Danmark med udgangspunkt i et DKP- eller et Indre Missionsperspektiv, men det ville blive for snævert i forhold til opgaven – at give en *bred* skildring. Status quo-kræfterne omfattede også Socialdemokratiet og den socialdemokratiske dominerede fagbevægelse. De udgjorde dermed den alt overvældende del af det danske samfund. De kræfter, som stod uden for de samfundsbevarende kræfter, som ønskede det danske samfund revolutioneret, og som agiterede for en anden sikkerhedspolitik, vil også blive fyldigt beskrevet og i høj grad selv komme til orde.

Den latente trussel

Historien om Den Kolde Krig er en opløftende historie, fordi den endte godt. Man kan sige, at almindelige menneskers sunde fornuft vandt over en forskruet ideologi og dens menneskefjendske system. Men det kunne man ikke vide dengang, og baggrunden for Den Kolde Krig i Danmark var den latente trussel, som de totalitære regimer i Sovjet og Østeuropa udgjorde. Denne trussel var ikke alene militær, men også ideologisk og politisk. *Ulve, får og vogtere* tager derfor afsæt i det militariserede sovjetiske system, regimets selvforståelse og den deraf flydende trussel mod omverdenen inklusive Danmark.

Den Kolde Krig i Danmark antog den form, den fik, fordi et stort flertal i befolkningen og blandt den politisk bestemmende mente, at der bestod både en *ydre* og en *indre* trussel mod den danske nation og det danske samfund. De to trusler var indbyrdes forbundne: Den ydre trussel udgjordes af Sovjetunionen og dens allierede, mens den indre var Sovjetunionens agentur, Danmarks Kommunistiske Parti samt andre forbundsfæller, medløbere og sympatisører i Danmark.

Danske historikere og især journalister og lægfolk har ivrigt diskuteret – ofte på et mere end skrøbeligt grundlag – om der mon var sovjetiske planer om at besætte Danmark i 1945 i kølvandet på den tyske besættelses ophør eller senere; om der var forberedt sovjetisk støtte til et kommunistisk kup eller anden form for magtovertagelse i 1945; hvad Kremles formål med den sovjetiske befrielse og påfølgende, langvarige besættelse af Bornholm var; om der var planlagt et kommunistisk kup i 1948 og/eller et sovjetisk angreb på Danmark 1948-1949. I det følgende vil der så godt, som det er muligt, blive svaret på disse og andre spørgsmål.

Andre sider af Den Kolde Krig i Danmark har derimod været stærkt underbelyste eller har været helt fraværende i historiske fremstillinger af perioden, selv om de var en vigtig del af styrkeprøven mellem demokratierne og de totalitære marxistiske regimer. Der tænkes her på fjendtlige tjenesters spionage og hvervning af danske statsborgere samt fjendtlige påvirkningsoperationer og desinformation ved hjælp af politikere, journalister og andre danske statsborgere, der plejede tæt omgang med repræsentanter for de stater, der officielt var Danmarks modstandere. Udtrykket »desinformation« bruges i dette værk i bred forstand om formidling af urigtige og vildledende oplysninger. Kendte politikere, Danmarks Radios ledelse, indflydelsesrige journalister, fagforeningsbosser og såkaldte kulturpersonligheder gjorde de socialistiske politistatsregimer deres elskværdige og ofte fidele opvartning. Af de politiske partier var Det Radikale Venstre og SF – bortset fra DKP – de ivrigste med partikontakter, hjertelige sammenkomster og overdådige middage og frokoster, hvor man »udvekslede tanker« og andet godt. VS holdt sig derimod på afstand. I 1980'erne kom adskillige socialdemokrater også godt med. At have åbne kontakter til modstanderens repræsentanter, inklusive efterretningsofficerer, var ikke ulovligt.

Der indtraf midt under Den Kolde Krig en *kulturrevolution*, som på mange måder ændrede det danske samfund og dets institutioner. Denne revolution, som især ramte skole- og uddannelsessystemet samt massemedierne, og som politisk gav sig udslag i de nye partidannelser Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne samt talrige mindre ideologiske sekter, fik store følger for Den Kolde Krig i Danmark.

Foragten for og hadet til de vestlige samfund var voldsomt i dele af det danske samfund under Den Kolde Krig. Markedet og den private ejendomsret til produktionsmidler var for venstresiden al elendigheds moder og ophav til alle verdens ulykker – produktionskaos, udbytning, fremmedgørelse og krig. Den eneste måde at nå frem til et samfund, som ikke fremkaldte alle disse rædsler, var at afskaffe ejendomsretten til produktionsmidlerne og lade staten eller »samfundet« styre produktion og fordeling – dvs. indføre *socialisme*. Så ville alt blive godt. Lægen og ideologen Mogens Fog er et markant eksempel på en bærer af denne tro.²³

Dette had til kapitalismen samt bekæmpelsen af den vestlige forsvarsalliance forenede marxister og alle slags mere, end de ideologiske spidsfindigheder splittede. Det skabte uafviselige problemer for socialister af alle slags, da det viste sig, at disse radikale indgreb i de eksisterende samfund i Sovjetunionen og Østeuropa ikke førte til økonomisk blomstring og menneskelig udfoldelse, men til kaos, knaphed og undertrykkelse for til slut at bryde uhjælpeligt sammen.

I Den Kolde Krigs sidste fase kom det til et brud i den traditionelle enighed mellem Atlantpagtpartierne Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Venstre. Den socialdemokratiske del af inddæmningsdiget begyndte at give efter. Hvorfor skete dette skred? Hvor omfattende var det? Hvilke konsekvenser fik det? Mange har peget på fredsbevægelsen som den kraft, der fik Socialdemokratiet til at bryde alliancen med de andre Atlantpagtpartier i 1980'erne. Værket her tager også dette spørgsmål op med henblik på at undersøge denne bevægelses opkomst, omfang, betydning og påvirkning af den danske sikkerhedspolitik.

Ved Den Kolde Krigs begyndelse bestod venstresiden stort set kun af DKP og nogle kulturradikale intellektuelle, mens Socialdemokratiet i denne periode var mere antikommunistisk end de borgerlige partier. Da den sovjetiske kritik af Stalin under Khrusjtjov kom frem i 1956, blev mange kommunister i verden over rådvilde og følte sig forrådt. Det var pinagtigt for mennesker, som hævdede at være i besiddelse af en overlegen indsigt i historien og samfundets love, nu at måtte høre Moskva bekræfte det, deres ideologiske modstandere havde påpeget i 30 år, og som de lige så længe havde afvist som løgn og bagvaskelse. Allermest pinagtigt var det naturligvis, at man ikke ved egen intellektuel kraft selv havde været i stand til at se det, der lå lige for hånden: De bjerge af lig, den almindelige kulturødelæggelse og den forarmelse og ufrihed, som fulgte i kølvandet på hver eneste (væbnet) sejr for socialistiske regimer.

Værkets struktur

Ulve, får og vogtere er opbygget på følgende måde: Bind 1 omhandler de trusler og udfordringer, som den danske nation stod over for under Den Kolde Krig – både de ydre og de indre trusler. Bind 1 omhandler derfor Sovjetunionens opbygning som et militærindustrielt kompleks, den militære trussel som Sovjetunionen og Warszawapagten udgjorde, Danmarks Kommunistiske Parti, Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne, den stalinistiske fredsbevægelse i 1940-1950'erne, den marxistiske kulturrevolution i 1960-1970'erne, den anden fredsbevægelse i 1980'erne samt de trusler, som den

- [The Violet Fairy Book \(Coloured Fairy Books, Book 7\) pdf, azw \(kindle\), epub, doc, mobi](#)
- [read online The Frozen Sky here](#)
- [read online The Great Railway Bazaar](#)
- [download Shadows in the Forest: Japan and the Politics of Timber in Southeast Asia \(Politics, Science, and the Environment\)](#)
- [Scrum: The Art of Doing Twice the Work in Half the Time pdf, azw \(kindle\), epub](#)
- [The Pathway To Spiritual Mastery pdf, azw \(kindle\), epub, doc, mobi](#)

- <http://diy-chirol.com/lib/La-arquitectura-moderna-y-sus-creadores.pdf>
- <http://hasanetmekci.com/ebooks/Bottega--Bold-Italian-Flavors-from-the-Heart-of-California-s-Wine-Country.pdf>
- <http://redbuffalodesign.com/ebooks/The-Iliad--Penguin-Classics-.pdf>
- <http://thewun.org/?library/The-Long-Firm--Sceptre-21-s-.pdf>
- <http://redbuffalodesign.com/ebooks/The-Complete-Sherlock-Holmes--Volume-2--Barnes---Noble-Classics-Series-.pdf>
- <http://www.rap-wallpapers.com/?library/The-Pathway-To-Spiritual-Mastery.pdf>